

קטעי תקיעות בנוסח יוסי בן יוסי

מאת

שולמית אליצור

קטעי פיוט קדומים, אשר שרדו מן התקופה שבה עדיין נכתבה השירה בלא חרוז ('התקופה הקדם-קלאסית'), יקרים לנו ביותר, הן משום מיעוטם היחסי הן משום הלימוד שניתן ללמוד מהם על תקופת בראשית זו, החשובה כל כך להתגבשות המסורות הפייטניות המאוחרות יותר.

על אחת כמה וכמה יקרים לנו קטעים קדומים של פיוטי תקיעות, או — במונח הארמי המקובל יותר — תקיעותות,¹ שכן בסוג זה, דווקא משום חשיבותו, לא נכתבו פיוטים רבים: הסוג נרשם עד עתה רק במורשתם של חמישה פייטנים הידועים בשמם והם יוסי בן יוסי, אלעזר בירבי קליר, פינחס הכהן, מישאל בירבי אלסטל ושלמה אבן גבירול.² הקטעים הנדפסים להלן שרדו מתוך שני מחזורי תקיעותות קדומים, וסגנונם ובניינם, ובעיקר העדר החרוז בהם, מעידים עליהם כי הם מן התקופה הקדם-קלאסית. כנהוג בפיוטי אותה תקופה, לא חתמו מחברי פיוטינו את שמותיהם ביצירות, והם נשארים אפוא באלמוניותם.

מן המחזור הראשון הנדפס כאן נותר רוב הפיוט שלמלכיות. מן המחזור השני נותר חלק

¹ על סוג התקיעותות ראה: י' היינמן, מלכיות, זכרונות ושופרות, בספרו: עיוני תפילה (ערך: א' שנאן), חשמ"א, עמ' 54 ואילך (נדפס לראשונה במעיינות ט [חשכ"ח], עמ' 546 ואילך); ד' גולדשמידט, מחזור לימים הנוראים, א, ירושלים תשל"ל, מבוא, עמ' מד ואילך; ע' פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים תשל"ה, עמ' 178–179.

² פיוטי התקיעותות של יוסי בן יוסי נדפסו אצל גולדשמידט, שם, עמ' 238 ואילך, ואצל א' מירסקי, פיוטי יוסי בן יוסי, ירושלים תשל"ז, עמ' 87 ואילך. תקיעותותיו של הקליר נדפסו אף הן אצל גולדשמידט, שם, עמ' 233 ואילך. את התקיעותות של רשב"ג ראה בין שירי הקודש שלו, במהדורת ביאליק ורבינצקי, ב, תל אביב תרפ"ה, עמ' 158–166, ובמהדורת ד' ירדן, א, ירושלים תשל"ז, עמ' 7–18. התקיעותות החתומות 'מישאל בירבי אלסטל' נדפסו ביד י' דוידסון ב-JQR סדרה חדשה, ח (1917–1918), עמ' 425 ואילך. התקיעותות של פינחס הכהן נזכרו לראשונה על ידי מ' זולאי, ידיעות המכון לחקר השירה העברית, א, ברלין 1933, עמ' 154, סעיף 9, אך עדיין לא נדפסו. הציונים מתקיעות אלה להלן יבואו על-פי העתקה שלהן מקטעי גניזה (כתב-יד שציין זולאי וקטעים נוספים שנתגלו ביתניים), שהעמיד לרשותי בטובו פרופ' ע' פליישר.

ניכר (כנראה כמחצית) מפיוט המלכיות ופירור קטן מסוף הזכרונות. אין צורך לומר, שבמקורם ודאי נכתבו שני המחזורים משלם, והחזיקו, כל אחד, שלושה פיוטי תקיעות, כראוי. ייתכן, כמובן, שגם עצם מציאותם של השרידים המועטים שלפנינו רומזת על הקף פעילות גדול יותר בסוג זה בתקופה הקדם-קלאסית, ואפשר שנכתבו עוד כמה וכמה פיוטים כיוצא באלו, אלא שהללו שלפנינו נתגלו, ואילו חבריהם, אם אך זכו לגניזה, מחכים עדיין לגילויים.³

הקטע הראשון (א), המייצג את מחזור התקיעות הראשון, נדפס כאן על-פי כתב-יד המוזיאון הבריטי Or.5557 u, דף 36–37, וחלק נוסף מאותו כתב יד שם, דף 27–28.⁴ כל אחד מקטעים אלה מחזיק שני דפים בלתי רצופים, כאשר הקטע השני הוא המשכו הישיר של הראשון. בכתב-היד מועתקת קדושתא לראש השנה ושבת, ואחרי קיטוע – חלק מרשות (מחורות) לתקיעות ואחריה התקיעתא שלפנינו, מראשה ועד לתחילת טורה השלושים וארבעה.

ייחודה של תקיעתא זו בכך שהיא מכוונת לראש השנה שחל בשבת, ובכך אין לה אח בין כל התקיעות הידועות עד כה. הפייטן פותח בהודיה ל'נח ביום שביעי', וממשיך להזכיר את מנוחת השבת לאורך הפיוט כולו, כפי שנבאר.

מבחינת המבנה דומה תקיעתא זו ביותר לתקיעתא למלכיות של יוסי בן יוסי: כמוה היא בנויה באקרוסטיכון אלפביתי ישר וכפול, ובטורים בעלי מקצב מרובע (ארבע צלעיות בכל טור, ושתי הטעמות בכל צלעית) המסתיימים כולם במלת הקבע 'מלוכה'. אבל נוסף על כל אלו הביא הפייטן כאן בכל אחד מטורי התקיעתא גם רמז לשבת, בדרך כלל על-ידי שילוב מלה מן השורש 'נח' במקום כלשהו בטור (כגון: 'נח', 'מנוחה', 'מנוח', 'נחת' וכד'). אך בכמה טורים נבחרו כרמזים לשבת גם מלים מתאימות משורשים אחרים, כגון 'שקט' (טורים 8, 28), 'מרגוע' (19), 'עונג' (23) וכנראה גם 'אות' (15). המלים הרומזות לשבת אכן עוסקות בכמה טורים, בעיקר בפתיחת הפיוט, בשבת כפשוטה ('נח ביום שביעי', טור 1; 'יום מנוחת פועל', טור 2). אך בהרבה טורים עושה הפייטן שימוש בתיבות משורש נוח וחבריו לעניינים שונים, והרמז לשבת הוא טכני בלבד. כך, למשל, מתכנים מי ים סוף שנבקעו 'מי מנוחות' (5) או 'גזרי מנוחות' (25), ובמקומות אחרים מדובר דווקא על חוסר מנוחה כמטאפורה לתלאות העולם ('בלי מרגוע', טור 19; 'באין נחת יגיע', טור 21). הפייטן

³ קטעי התקיעות השייכים לסידרה השניה נודמנו לי בעת עבודתי במפעל לחקר פיוטי הגניזה שעל-יד האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ואת קטעי הסידרה הראשונה מצאתי בעזרת הקטלוגים של מפעל זה.

⁴ ברצוני להודות כאן לספרייה זו וכן לספריית האוניברסיטה בקיימברידג' על הרשות שנתנו לי לפרסם את כתבי-היד. בעבודתי השתמשתי בצילומים שבמכון לתצלומי כתבי-היד העבריים שבבית הספרים הלאומי בירושלים, ותודתי אמורה כאן גם לעובדיו.

אינו נרתע גם מליצור צירופים המערבים את שני המוטיבים המרכזיים של הפיוט: המלוכה והמנוחה, ולעתים נוצר שטטוש ביניהם ודומה שהפייטן מכנה את השבת דווקא 'יום המלוכה' (טורים 8, 10), ואילו את יום הדין – 'יום מנוחת מלוכה' (טור 20). כנגד החופש שנטל לו הפייטן בשימוש ברמזים לשבת, שימוש בתיבת 'מלוכה' זהיר ביותר, והיא מכוונת לעולם למלכות שמים, ולכל היותר משמשת במסגרת כינוי ל'בניו' של הקב"ה – ישראל ('זרע המלוכה', טורים 9, 13; 'בני המלוכה', טור 12). מלכי האומות נזכרים בתוך הטורים, אך לעולם לא במלת הקבע.⁵ הקפדה זו של פייטנו ראויה להבלטה על רקע שימושו של יוסי בן יוסי בתקיעתא שלו במלת הקבע 'מלוכה' גם לגבי מלכות בשר ודם.⁶

ככל פיוטי התקיעות, מחולק גם פיוטנו לשני חלקים: קטע ארוך רצוף, ואחריו קטע המפייט את פסוקי התקיעות, שניים שניים טורים לפסוק. הקטע הראשון כאן מאורגן מבחינת תוכנו הרבה פחות מזה של יוסי בן יוסי: אמנם הוא פותח כמוהו בקריאה המנונית להלל והודיה, ועובר לתיאור קריעת ים סוף, אך לאחר מכן אין פיוטנו ממשיך כיוסי בן יוסי בספור מסודר של מלחמותיהם של ישראל, אלא חוזר לומר דברים כלליים על גדולת הקב"ה ועל גבורתו ביום הדין.⁷

חלק הפיוט המעביר לפסוקי התקיעות פותח בטורי אותיות מ שלאקרוסטיכון, כנראה על מנת להביא עשרה פסוקים, כדין,⁸ ושוב לא כיוסי בן יוסי הפותח את חלקו השני של פיוטו בטורי אותיות ס, ואפילו אחרי הארכת פיוטו בשני טורים אין בו אלא תשעה פסוקים.⁹ ראוי לציין, שגם מישאל ופינחס פותחים את חלקי הפסוקים בתקיעותיהם באותיות מ, כפייטנו, ומביאים עשרה פסוקים בכל תקיעתא.

סדר הפסוקים בפיוט הוא, כמקובל, פסוק מן התורה, מן הכתובים, מן הנביאים, וחוזר

⁵ יוצא מן הכלל יחיד נראה אולי בטור 21, אך טור זה לקוי בסופו ומשום כך קשה ללמוד ממנו דבר. ⁶ כיוסי בן יוסי גם אלעזר בירבי קליר משתמש במלת 'ימלוך' שבסופי טוריו לא רק כלפי שמים, וגם בעל מחזור התקיעות השני הנדפס כאן מכון במלת הקבע 'מלך' גם למלכי האומות. כנגדם נראה שמישאל ורשב"ג בתקיעותיהם מקפידים לכוון בתיבות 'מלך' ו'מלוכה' רק לקב"ה.

⁷ אבל ראוי לציין, שיוסי בן יוסי הוא היחיד מבין בעלי התקיעות הידועים לנו הבונה את פיוט המלכיות על מניין כרונולוגי של מלחמותיהם של ישראל. אלעזר בירבי קליר ורשב"ג מביאים, כבעל התקיעתא שלנו, תוכן בלתי מסודר, אם כי הדגשיהם שונים קצת (הקלירי מדגיש את התפוררות הגוים, ורשב"ג מנסח את התקיעתא כבקשה לגאולה ולהתגלות מלכות שמים). מישאל ופינחס עוסקים בפיוטי המלכיות שלהם בתיאור בריאת העולם.

⁸ עיין משנת ראש השנה ד, ו: 'אין פותחין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות'. וראה עוד לעניין משנה זו במאמרו של היינמן, שם (לעיל, הערה 1).

⁹ התוספת של פסוק 'שמע ישראל' בסוף התקיעתא למלכיות של יוסי בן יוסי איננה מעוגנת בפיוט ונראה שהיא באה על-פי המנהג המאוחר. ואפשר שיוסי בן יוסי ביקש לסיים בנביא, על-פי המשנה שם: 'מתחיל בתורה ומסיים בנביא'.

חלילה. הפיוט נקטע לפני הפסוק החמישי, אך מסתבר שמחברו הביא, כמישאל וכפינחס, סדר זה של שלושה פסוקים שלוש פעמים, ואחריהם פסוק עשירי מן התורה. הפסוקים המופיעים בפיוטנו באים כולם גם אצל יוסי בן יוסי, ורובם גם אצל פייטנים אחרים, אם כי לעולם בסדר אחר. לכך אין, כמובן, כל חשיבות, שכן כל אחד מפיוטי התקיעות שבידינו מביא את הפסוקים בסדר משלו, דבר המלמד שסדר הפסוקים היה חפשי לגמרי ונתון לבחירתם של הפייטנים, ובלבד שישמרו על הסדר העקרוני של תורה-כתובים-נביאים.¹⁰

פיוטי המחזור השני (ב-ג להלן) נדפסים כאן על-פי כתב-יד קיימברידג' TS NS 275. 154 וחלק ממנו TS NS 276.6. גם כאן מחזיק כל אחד מן הקטעים שני דפים בלתי רצופים, והקטעים מהווים שוב המשך ישיר זה של זה. פיוט המלכיות (ב) קטוע בראשו ובסופו, ואין לדעת את הקשרו בכתב-היד. מפיוט הזכרונות (ג) נותרו השורות האחרונות בלבד, ואחריו בא נוסח הקבע שלברכת הזכרונות, ופיוט מחורז, מאוחר, משולב בו.

בשני הקטעים לא נותר כל שריד מחלקי הפתיחה של התקיעות, ומצויים לפנינו רק החלקים המעבירים לפסוקי המלכיות והזכרונות. בניגוד לכל פיוטי התקיעות האחרים, מחזיקים כאן קטעים אלו אלפבית שלם לעצמם, והם מסודרים בתשר"ק כפול. מסתבר שבמקור הוקדמו לחלקים אלה קטעי פתיחה בעלי מבנה דומה, שהיו מסודרים בא"ב כפול, אם כי לא מצאנו עדות לקיומם.¹¹

פיוטי מחזור זה עשויים גם הם בטורים מרובעים כשל יוסי בן יוסי, אבל המבנה שלהם שונה מזה של פיוטי יוסי בן יוסי וההולכים בעקבותיו: מלת הקבע בתקיעות שלפנינו איננה באה בסופי הטורים אלא באמצעם, בראש כל צלעית שלישית, והיא 'מלך' במלכיות, 'זכרון' בזכרונות. מלת קבע בראש הצלעית השלישית שבטור המרובע מצויה אמנם בסליחותיו של יוסי בן יוסי, אבל שם היא תמיד מלת קישור ('ואיך', 'עד לא'),¹² ואילו כאן מופיעה המלה המרכזית בפיוט כמלת קבע במקום זה. נראה שבהופעתה של מלת הקבע בתקיעות קדומות כשלנו באמצע הטור, יש מכל מקום בכדי ללמד על תיבות 'מלוכה', 'זכרון' ו'קול', הבאות בסופי הטורים אצל יוסי בן יוסי, שגם הן נכתבו מלכתחילה כמלות

¹⁰ ראה בפירוט את דברי היינימן במאמרו שנוצר לעיל, עמ' 65–68. היינימן אף עומד על כך שמישאל מביא את הפסוקים בסדר תורה-נביאים-כתובים דווקא (כך שלוש פעמים, ולבסוף שוב פסוק מן התורה), והוא מוצא אף לכך צידוק הלכתי. בין הפייטנים השונים בולט הקלירי המביא, כמו בנוסח הקבע המקובל, קודם את כל פסוקי התורה, אחר כך את כל פסוקי הכתובים, ולאחריהם את כל פסוקי הנביאים (ולא כיתר הפייטנים המביאים, כאמור, פסוק אחד מן התורה, אחד מן הכתובים, וכו'). וראה אצל גולדשמידט, שם (לעיל, הערה 1), מבוא, עמ' מה-מז.

¹¹ גם הקלירי הקדיש בפיוטיו אלפבית שלם לקטע ההקדמה, אבל את החלק המפייט את הפסוקים בנה על חתימה רחבה של שמו. עיין גולדשמידט, שם.

¹² עיין אצל מירסקי, שם (לעיל, הערה 2), עמ' 207–217.

קבע ולא כחרוזים ראשוניים, ומקומן בסופי הטורים הוא מקום שהפייטן בחרו לשם הבלטת התוכן ולא לשם שוויון הצליל.¹³

נוסף על מלות הקבע קשר פייטנו את כל טורי פיוטו זה לזה על-ידי שרשור קישוטי. במקום שטור הפיוט מעביר לפסוק, קשור הטור שאחריו בשרשור לסופו של הפסוק המובא. מלות השרשור כלולות באקרוסטיכון בטורים שאינם אחרי פסוקים, והפייטן מכוון, משום כך, לסיים את טוריו באות המתאימה לאקרוסטיכון. בטורים המשתרשים לפסוקים מופיעה אות האקרוסטיכון אחרי מלת השרשור. האקרוסטיכון נכפל באמצע כל טור, אחרי מלת הקבע 'מלך' או 'זכרון'.

פסוקי התקיעות המשולבים בפיוט באים בסדר של תורה-כתובים-נביאים, אבל מספרם מרובה כאן יותר מן המקובל, שכן סדר זה של פסוקים חוזר כנראה ארבע פעמים בכל תקיעתא. פיוט המלכיות אמנם לקי בסופו,¹⁴ אך מסיומו של פיוט הזכרונות נראה, שהפייטן בנה על אות א שלאקרוסטיכון שלושה טורים, ואחריהם סיים את פיוטו, כיוסי בן יוסי, בפסוק מן הנביאים. פסוקים מרובים יחסית הופיעו כנראה גם בתקיעות הקליריות, אך בארגון שונה.¹⁵

גם הפסוקים המשולבים בתקיעות אלו ידועים ברובם מנוסח הקבע או מפיוטי יוסי בן יוסי. ראויים אולי לציון הפסוקים מתה' מז, ג ('כי ה' עליון נורא' וגו') ומיר' י, ז ('מי לא ייראך' וגו'), שהם פסוקים פחות שכיחים בתקיעות.¹⁶

שייכותן של שתי הסדרות כאחת לתקופה המיוצגת בפיוטי יוסי בן יוסי היא בולטת, כפי שאמרנו. אבל בשעה שבמחזור הראשון אין אנו מוצאים כל רמז לחרוזה, נראה שהמחזור השני שייך כבר לראשיתו של שלב המעבר אל הפייטנות המחורזות, שלב המיוצג בכמה וכמה יצירות מן הגניזה.¹⁷ הפייטן עדיין איננו חרוז כאן את רוב טוריו, אך בכל זאת מקשט, וכנראה לא במקרה, טורים אחדים בחרוזים בסופי הצלעיות, בדרך כלל חרוזים הנשענים על סימנות דקדוקיות בלבד (פיוט ב, טורים 7, 9), אך גם חרוזים פייטניים אמיתיים (כגון: 'כניתאזה / איווה / איווה / אהבה', שם, טור 2, והשווה פיוט ג, טור 2).

¹³ ראה א' מירסקי, 'תחילתו של חרוז', מאזנים (ניסן-אייר תשי"ח), עמ' 6, והשווה דברי פליישר בספרו, שם (לעיל, הערה 1), עמ' 88–89.

¹⁴ על-פי הא"ב נראה שחסרים רק טור ומחצית הטור מראשו של חלק הפסוקים שלמלכיות, ולעניין הדיון בפסוקים אין לראותו, אפוא, לקי אלא בסופו.

¹⁵ ראה, למשל, בפיוטו לשופרות שנרפס אצל גולדשמידט (לעיל, הערה 10), ושם כשלושה-עשר פסוקים.

¹⁶ לא ידוע לי מקור נוסף המביא פסוקים אלה כפסוקי מלכיות. אך פסוקי תה' מז, ז ואילך נזכרים בהקשר זה בתוספתא ר"ה ב, יג (מהד' ליברמן, עמ' 318) ובבלי ר"ה לב ע"ב, ומופיעים כפסוקי מלכיות גם בתקיעות של פינחס הכהן.

¹⁷ כך, למשל, בקדושתא לשבועות שנרפסה על ידי ע' פליישר, 'לקדמוניות הקדושתא — קדושתא קדם יניית ליום מתן תורה', הספרות ב (תשל"א), עמ' 390–414, ובעיקר בעמ' 393 שם. ועיין גם הנ"ל, 'לקדמוניות פיוטי הטל (והגשם)', קבץ על-ידי ח (יח) (תשל"ו), עמ' 93–139; 'לחכונות פיוטי המעריב', סיני סט (תשל"א), עמ' קל.

מצד שני דומים כל קטעי התקיעות שלפנינו לפיוטי יוסי בן יוסי בדרך שילובם של מקראות בפיוטים. יוסי בן יוסי נמנע, כפי שהראה א' מירסקי,¹⁸ מלהביא פסוק כלשונו בפיוטיו, ומקפיד לשנות את סדר המלים שבפסוק ולשלב אותו בתוך דבריו בשינוי ניכר. בפיוטים שלפנינו מקוימת שיטה זו, וכך בונה הפייטן, למשל, את דבריו על הפסוק 'הנותן בים דרך במים עזים נתיבה' (יש' מג, טז), ומשבצו כלשון:

דרכים נעשו לשקט / נתיבה בעזים (א, 8)

או בשבצו את הפסוק: 'אשקטה ואביטה במכוני כחם צח עלי אור' (יש' יח, ד), אומר הפייטן:

זה בעת יביט / בשקט מכוני עולם / יהיה כחום צח / לזרע המלוכה (א, 13).

ובדומה במקומות נוספים בשני הפיוטים.¹⁹

ככמה מקומות בפיוטים משתבצים לכאורה מקראות שלמים, אבל דווקא במקומות אלו ניכר ליטושם השירי של הפיוטים בפיתוחם של ביטויים מקראיים אלו ליצירת תמונה מטאפורית מפתיעה, או להבאת לשון נופל על לשון.²⁰

מבחינת מקומם של הפיוטים שלפנינו במסורת התבניתית המקובלת בפיוטי התקיעות אין כל קושי לגבי המחזור הראשון: פיוט א בנוי, כפי שאמרנו, בדיוק על-פי הדגם של פיוטי יוסי בן יוסי, ומסורת התבנית הקדומה שלו היא שהתפתחה בתקופות מאוחרות יותר והשפיעה על התקיעות של הקלירי ואף של רשב"ג.²¹ ייחודו של פיוטנו אינו אלא בכך שנועד לראש-השנה שחל בשבת, כפי שצינו.

כנגד זה, הדגם שמעמיד לפנינו המחזור השני הוא חדש לכאורה: טורים מרובעים משורשרים, אשר מלת הקבע מופיעה בהם בראש כל צלעית שלישית, לא נודעו עדיין בפיוטי תקיעות קדומים. אבל על התפתחותה של מסורת תבניתית 'חדשה' זו ייתכן שנוכל ללמוד משני מחזורי התקיעות המפורזים, השונים בתבניותיהם באופן כולט מתבניותיו של הקלירי. מחזורי התקיעות של פינחס הכהן ושל מישאל בירבי אלסטל דומים בתבניתם באופן מפתיע לתקיעות הקדומות שלפנינו. במקום הצלעית דו-ההטעמית שבטור הקדום

¹⁸ במבוא לפיוטי יוסי בן יוסי, עמ' 42–47, והשווה גם במאמרו: 'דרכי המליצה של יוסי בן יוסי', ספר חנוך ילון, רמת-גן תשל"ד, עמ' 315 ואילך.

¹⁹ ראה במיוחד פיוט א, טור 24, ופיוט ב, טור 5, ובביאור למקומות אלו.

²⁰ ראה, למשל, בפיוט א, טורים 19–20: הביטוי 'איך יתהלל חוגר כמפתח', המובא על-פי פסוק אך כנראה בשינוי הוראה (ראה שם בביאור), מתהפך במפתיע בטור שלאחריו ומתפתח למטאפורה של פיתוח החגור כהסרת שלטון והכנעה, וה'חוגר' האחרון הוא דווקא המנצח — הקב"ה העוטה מלוכה. משחק מסוג אחר ראה בפיוט ג, טור 2: לכינוי 'חסדס כענן בוקר' המובא על-פי פסוק (הושע ו, ד), מותאמת הבקשה: 'בחסדיו אל יבקר', ויוצרת לשון נופל על לשון. וכיוצא באלו כמה וכמה מקומות בפיוטים.

²¹ על כך עמד כל מי שעסק בעניין. ראה במחקרים שנוכרו לעיל, הערה 1, והוסף עליהם: א' מירסקי, 'השירה העברית בתקופת התלמוד', ירושלים — שנתון לדברי ספרות והגות, ב (תשכ"ז), עמ' 176–178; פיוטי יוסי בן יוסי, מבוא, עמ' 53–55.

הארוך, באים בהן טורים פייטניים מחוזרים רגילים (בעלי שלוש או ארבע הטעמות), וטור מרובע קדום הופך במחזורים אלו לסטרופה מרובעת אחת. מלבד שינוי עקרוני זה, כל פרטי התבנית של התקיעות הקדומות שלנו מקיימים באלו המאחרות: מלות קבע הזהות למלות הקבע שלפנינו ('מלך' במלכיות, 'זכרון' או 'בזכרון' בזכרונות) מופיעות בפיוטי פינחס ומישאל בראש כל טור שלישי בסטרופה המרובעת (המקביל, כאמור, לצלעית השלישית אצלינו), וכל הסטרופות קשורות זו בזו בשירשור המשתלב באקרוסטיכון (לבד מן המקומות שבהן הפיוט משתרשר לפסוק), שוב בדיוק כמו בתקיעות הקדומות שלנו. מובן שעדיין אין בכל זה כדי להצביע על זיקה ישירה בין פיוטנו לבין התקיעות המאוחרות, שכן, בניגוד לתבניות התקיעות של הקלירי, שהן חריגות בנופה של הפייטנות הקלאסית ומצביעות בהכרח על השפעה ישירה של דגם קדום, אין בתבניות פיוטיהם של מישאל ופינחס כל תופעה זרה. אבל עצם העובדה ששני פייטנים אלה כותבים בדגם זהה, הדומה ביותר לדגם פיוטנו הקדום ועם זאת הוא הדגם היחיד השונה במובהק מזה של יוסי בן יוסי וחביריו — אפשר שיש בה בכל זאת כדי להעיד על מסורת פייטנית אחת משותפת, שהיתה קיימת בסוג התקיעות במקביל למסורת המפורסמת של יוסי בן יוסי. והרי הפיוטים כלשונם.

[א] תקיעתא למלכיות לראש השנה שחל בשבת

אֲבִיעָה תּוֹדוֹת / לְנֶחַ בְּיוֹם שְׁבִיעִי / אָפֶס אֵין כְּמוֹהוּ / יְחִיד הַמְּלוּכָה
 אֲהוּדְנוּ מְשִׁירֵי / בְּיוֹם מְנוּחַת פּוֹעֵל / אֲרִיעָה אֲרִיעָה כְּרִינָן / לְאֲדִיר הַמְּלוּכָה
 בְּנֵהם גְּעָרְתוּ / אֵלִים פָּחְדוּ / בְּקוֹם לְמָנוּחַ / הָדוּם [הַמְּלוּכָה]
 בָּלְתוּ אֵין מֶלֶךְ / וְנַח בְּיוֹם שְׁבִיעִי / לְבָדוּ יִשָּׂא / הוֹד הַמְּלוּכָה
 גְּעָר בָּיִם / וְנִעְשָׂה מִי מְנוּחוֹת / לְרָגֵל נְשׁוּאֵי בְּשָׁכֶם / עוֹל הֶמֶל >לוּכָה<
 גְּלִים הֶרְחִיב / וְהוֹדִיעַ בָּם נַחַת / לְעַם יִיָּסֵד לוֹ / עוֹז הַמֶּלֶךְ >וּכָה<

פירוש הפיוטים

1 אפס אין: שלילה כפולה להדגשה. 2 אהודנו משירי: על-פי תה' כח, ז. אריעה אריעה: כנראה שיבוש דיטוגראפי. 3 אלים: חזקים, מלשון: 'אלי מואב יאחזמו רעד' (שמ' טו, טו). בקום... המלוכה: כאשר קם הקב"ה להניח לארץ (אולי על-ידי גאולת ישראל) שהיא כהדום לרגליו (יש' סו, א). 4 ונח ביום שביעי: הצלעית אינה מתקשרת יפה, ואפשר שהיתה כאן לשון אחרת והמעתיק נגרר אחרי לשון הצלעית המקבילה בטור 1. 5 גער בים: מכאן עד סוף טור 8 עוסק הפייטן בקריעת ים סוף. ולשון הצלעית על-פי נחום א, ד. מי מנוחות: מים שהפכו למקום מנוחה, כלומר ליבשה. והלשון על פי תה' כג, ב, אך בשינוי המשמעות המטאפורית. לרגל נשואי בשכם: בשביל ישראל, ואולי צ"ל: 'נושאי בשכם', כלומר: הנושאים עול מלכות שמים על שכמם. 6 נחת: מנוחה ושלווה, והכוונה שוב לקריעת ים סוף ואולי גם לסמבטיון הנח בשבת. לעם

- דָּרָךְ מְנוּחָה / הַסֵּלִיל בְּמִי עוֹז / לְמִשִּׁיבֵי רֶגֶל / בְּיוֹם הַמֶּלְוָה > וּכְהָ
 דְּרָכִים נַעֲשׂוּ לְשִׁקָּט / נְתִיבָה בַּעֲזִים / לְמִיִּחְדֵּי שָׁם / אֶל הַמֶּלְוָה > וּכְהָ
 הֲלֹא מִי כְמוֹהוּ / מִיִּנִיחַ לְמַמְלָכָת / מוֹדִיעַ [...] ה' / לְזֹרַע הַמֶּלְוָה > וּכְהָ
 10 הוּא כְּבִיר כּוֹחַ / נֶסֶח לֹא יִגְעָתִי / וְנַח בְּיוֹם מוֹכֵן / לְעַד לְמִלּוֹ > וּכְהָ
 וּמִי עוֹד כְּמוֹהוּ / מִסְּגִיָּא בְּכוּחוֹ / מִיִּנִיחַ לְיֹדְעֵי / תְּרוּעַת הַמֶּלְוָה > וּכְהָ
 וְעוֹצֵם אֶרֶץ בְּרַעַשׁ / וְשִׁקָּטָה בְּאוֹמֶר / בְּזָכְרוֹ מְנוּחָת / בְּנֵי מֶלֶךְ > וּכְהָ
 זֶה בַּעַת יְבִיט / בְּשִׁקָּט מְכוֹן עוֹלָם / יִהְיֶה כְּחוּם צַח / לְזֹרַע הַמֶּלְוָה > וּכְהָ
 זַעַם אִם יַעֲזוּר / אֵין מִי יַעֲמֹד / כִּי אִם נוֹצְרִי / מְנוּחָת מֶלֶךְ > וּכְהָ
 15 חוֹל תְּחוּל אֶרֶץ / אִם אֶפִּיר אוֹת / כִּי עַל מְכוּנִיָּה / יִסְכֶּה לְמֶלֶךְ > וּכְהָ
 חוֹק מְנוּחָה יִתֵּן / מֶמְלֶכֶת לְצָבָא / לְחֶלֶק לְמוֹ מְנוּחָתָם / בְּיוֹם הַמֶּלְוָה > וּכְהָ
 טָרֶם יִמְלוּךְ מֶלֶךְ / וְשָׂרִים יִשְׁוֹדֶה / מְנוּחָה לְעוֹלָם / הַצִּלִּית לְמֶלֶךְ > וּכְהָ
 טוֹב יוֹם תְּרוּעָה / כְּמִילִיךְ מִיָּנִי / א[.] וּמְנוּחָה / לְכוֹפֶר מֶלֶךְ > וּכְהָ
 יוֹם אֵיךְ יִתְּנֶה לָלֵךְ / חוֹגֵר כְּמַפְתִּיחַ / וְהוּא בְּלִי מְרָגוּעַ / בַּצֵּ [..] מִמֶּלֶךְ > וּכְהָ

וכו': לעם ישראל המייסד לקב"ה את עוז מלוכתו בעולם. / 7 הסליל: כמו: סלל. למשיבי רגל וכו': לישראל המקיימים מצוות 'אם תשיב משבת רגלך' (יש' נח, יג). / 8 דרכים נעשו לשקט: נעשו בים דרכים כדי שבני ישראל יעברו בשקט. ועל הדרכים (לשון רבים) שנעשו בים ראה מכילתא בשלח ד (מהר' הורוויץ-רבין, עמ' 100): נחלק לשנים-עשר גזרים. והשווה בתקיעתא למלכיות ליוסי בן יוסי: 'דרכים בעת נעשתה מצולה'. ותיבת 'לשקט' כאן רומזת לעניין השבת. נתיבה בעזים: על-פי יש' מג, טז. / 9 לממלכת: לישראל. והחסר בהמשך הטור אינו ניתן להשלמה. / 10 כביר כוח: איוב לו, ה. וסח... ונח: אף על פי שהוא כביר ואינו יגע, נח הקב"ה בשבת. / 11 משגיא בכוחו: שגיא כוח, חזק. לידועי תרועת המלוכה: לישראל, על-פי תה' פט, טז. / 12 ועוצם ארץ: מחזק, ואולי: בורא. ושקטה באומר: הארץ נחה ושקטה מהתהוותה בעת הבריאה עם בוא השבת, והשווה בר"ר סוף פרשה י (מהר' תיאודור-אלבק, עמ' 86): 'כל זמן שהיו ידי קוניהם ממשמשים בהם היו מותחים והולכים, כיון שנחו ידי קוניהם ניתן להם נוחה, וינח לעולמו ביום השביעי'. בני מלכה: ישראל. / 13 זה: הקב"ה (על-פי שמ' טו, ב ועוד). ושיעור הטור: כאשר ישקוט הקב"ה ויביט בעולם, יהיה למסתור ומגן לישראל. והוא על-פי יש' יח, ד. / 14 נוצרי מנוחת מלוכה: שומרי שבת, ישראל. / 15 חול תחול: לשון חילה ורעה. אפיר אות: אסיר את בריתי מן העולם, ותיבת 'אות' כאן רומזת לשבת על-פי שמ' לא, יז. על מכוניה יסדה: על-פי תה' קד, ה. / 16 חוק מנוחה: השבת, ואולי גם שביתת ראש-השנה. ממלך לצבא: מהקב"ה לבריותיו. ובכה"י אולי: 'כמלך', ואז פירושו שהשבת לגבי שאר הימים כביכול כמלך על צבאו. לחלק למו מנוחם: לקצוב לכל חי את מזונו. ביום המלוכה: בראש-השנה. / 17 טרם וכו': מנוחת השבת צלחה למלוך ולשלוט בעולם לפני שקמו בו מלכים ושרים מבני האדם. וללשון 'ושרים ישור' ראה מש' ח, טז. / 18 טוב יום תרועה כמילין מיני: ראש-השנה טוב ללמד בו זכות על ישראל. מיני: ממני, הכוונה: בעבורי. א... ומנוחה: אי אפשר להשלים, אך כוונת הדברים, כנראה, שגם יום השבת ניתן כדי לשמש כופר בפני המלך, כלומר להליך על ישראל. / 19 יום וכו': וביום התרועה, שהוא יום הדין, לא יוכל להתהלל החוגר כמפתח (על-פי מל"א כ, יא), כלומר רק האדם שכבר עשה מעשים טובים יוכל לעמוד בדין. והוא: כנראה: החוגר, האדם שלא בא בזכויותיו, אך הליקיו בהמשך הטור מקשה על הבנתו. אבל אפשר שטור זה קשור כבר אל הטור שלאחריו,

- 20 יפתח מֶלֶךְ עוֹלָם / אֲזוֹר כָּל מֶלֶךְ / וַיַּחְגְּרֶיהָ בְּיוֹם / מְנוּחַת מֶלֶךְ <וֹכָה>
 כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטָאָן / [...] וַיַּעֲבֹר / בְּאֵין נַחַת יָגִיעַ / וַיִּמָּה לֵן... מְלוּכָה <
 כְּבוֹד הַמְּלוּכָה / לְנוֹתֵן מְנוּחָה / [...] לְעוֹלָם / וְלֹו הַמֶּלֶךְ <וֹכָה>
 לִפְנֵי אֵימַת מֶלֶךְ / מִי יִכָּל קוֹם / בְּעֵת יִקְרָא עוֹנֵג / לְיוֹם הַמֶּלֶךְ <וֹכָה>
 לֹא יִגְבֵּר אִישׁ / בְּכוֹחַ לִפְנֵי מֶלֶךְ / כִּי אִם שׁוֹמֵר / מְנוּחַת יוֹם הַמֶּלֶךְ <וֹכָה>
- 25 מֵאֲז בְּעֹבֹר עִם / בְּגִיזוֹרֵי מְנוּחוֹת / שָׁרוּ רוּעָה וְעֶדֶר / לֹאל הַמֶּלֶךְ <וֹכָה>
 מְנוּחַת מְקָדֶשׁ / שְׁאָלוּ לָהֶם / שֵׁם תִּשְׁעִם / בְּיוֹם הַמֶּלֶךְ <וֹכָה>
 כַּכְתּוּב בַּתּוֹרָתְךָ תַּבְיָאִימוּ וְתַטְעֵמוּ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מִכּוֹן לִשְׁבַּח פַּעֲלוֹ יְיָ מְקֹדֶשׁ יְיָ כּוֹנֵן
 דִּיךְ וְגַם אִמְרֵי יְיָ יִמְלֹךְ <לְעוֹלָם וָעֶד>
 נִשְׁיָגָה שְׁשׁוֹן / בַּתּוֹךְ קְרִית מֶלֶךְ / נָחָה כְּמִשְׁכַּת / יִיקְרָאוּ מֶלֶךְ <וֹכָה>
 נִשָּׁב בְּמִשׁוֹשׁ אֶרֶץ / בְּשִׁקֵּט וְשָׁאֵן / בְּיִרְכַּתִּי צָפוֹן / תַּהֲיֶה הַמֶּלֶךְ <וֹכָה>
 כַּכְתּוּב <בְּדַבְרֵי יְיָ קֹדֶשׁ> יִפָּה נוֹף מִשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ <הַר צִיּוֹן יִרְכַּתִּי צָפוֹן קְרִית מֶלֶךְ
 רֶב
 [ס] לָהּ יוֹם מְנוּחָה / מְעוֹלָם הוּא / שְׁמוֹר עַד / עַקֵּב הַמֶּלֶךְ <וֹכָה>

הפוחת קטע העוסק במלכות ה' לעתיד לבוא ובהתגלות שלטונו על הגויים (עד טור 24), ואז פירוש שני הטורים הוא: זכות יום התרועה והשבת יעמדו להליץ על ישראל ביום שבו כל מלכי הגויים, המנצחים כמנוצחים ('חוגר כמפתח'), לא יתהללו עוד, כי מרגוע מלכותם יישלל מהם. / 20 יפתח... אזור כל מלך: הקב"ה יסיר את כל מלכי הגויים משלטונם. יום מנוחת מלוכה: יום הגאולה, שבו ימלוך ה' ויניח לעולם. / 21 כל מלך וכו': הטור לקוי ביותר, אך ברור שמדובר בו על אפסות מלכותם של הגויים, ובניגוד לו הטור הבא: כבוד המלוכה לנותן מנוחה. ואפשר שיש להשלים בתחילת הטור: 'כל מלך ושלטון חלף ויעבור', בדומה לנוסח ברכת הגאולה של בני ארץ ישראל (מאן, *HUCA* 2, עמ' 295): כל מלך חולף ועובר ונוטל ממלוכתו ואתה חי וקיים לברך. / 23 בעת יקרא עונג ליום המלוכה: בשעה שיגלה את מלכותו ויקרא לישראל להתענג עליה. ותיבות 'יקרא עונג' רומזות גם לשבת, על-פי יש' נח, יג. והשווה בהמשך הכתוב שם: 'אז תתענג על ה'.' / 24 לא יגבר איש בכוח: על-פי שמ"א ב, ט. כי אם שומר מנוח: חרץ משומרי שבת. ושיעור הטור: ביום המלוכה (הוא יום הדין) לא בכוחו יגבר אדם לפני הקב"ה, אלא בזכות מעשיו הטובים (כשמירת השבת). / 25 מאז בעבור עם: מכאן מתחיל הפייטן לשלב את פסוקי המלכות בפיוטו, וכדי להעביר לפסוק הראשון הוא חוזר לעניין קריעת ים סוף. בגיזרי מנוחות: בין גיזרי ים סוף (ראה תה' קלו, יג) שהיו להם כמקום מנוחה ושלווה. והשווה לעיל, טור 5. רועה ועדר: משה ובני ישראל. / 26 מנוחת מקדש: המנוחה שבנחלת ארץ-ישראל ובניין המקדש, והוא על-פי הפסוק שבסמוך. ביום המלוכה: ביום שעם ישראל ימלוך בארצו. ככתוב וכו': שמ' טו, יז-יח. / 27 קרית מלך: ירושלים, על-פי הפסוק שבסמוך. והפייטן מדבר בגאולה העתידה. נחה במשבת: כינוי לישראל. וקריאת 'במשבת' מסופקת. ייקראו מלוכה: ישראל יחזרו להיקרא מלכים. / 28 במשׁוֹשׁ אֶרֶץ, בִּירְכַּתִּי צָפוֹן: בִּירוּשָׁלַיִם, עַל-פִּי הַפִּסוּק שֶׁבִּסְמוּךְ. בִּשְׁקֵט וְשָׁאֵן: בִּשְׁלוּוָה, עַל-פִּי יִר' ל, י וְעוֹד.

30 סוד שִׁמְךָ יְהִיָּה / אֶחָד בְּאַרְץ / בְּעוֹלָם כָּלוּ / מְנוּחַת מְלוּכָה
 ככת>וב> על יד>י< נב>יאיד> והיה יי למל>ך< על כ>ל> הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד
 ושמו אחד>
 עוֹפְרֵי מְלוּכָה / שְ�כִינַת מֶלֶךְ / בְּקֶרֶב מִזְבֵּי[י] / שִׁמְךָ בְּמֶלֶךְ וּכְהָ
 עַם לֹא רָאָה / [...] ..... / יי בְּתוֹכָם סֵלָה / תְּרוּעַת [מְלוּכָה]
 ככת>וב> כתו>רתך> לא הביט און >ביעקב ולא ראה עמל בישראל יי אלהיו עמו ותרועת
 מלך בו>
 [...]מ[....] עוֹנֵג / ב[.....] / בוא תבוא [...] / לְשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וּכְהָ
 פִּתְחֵי[נִים] יִשְׂרָאֵל — — — — —

[ב] מתוך תקיעתא למלכיות

[..... / ..... / .....] / מֶלֶךְ תֹּאדֹר בְּאַרְץ / לְאַמְצָה שְׁכֶת
 שְׁכֶת בְּנִיתָאָה / פֶּעַל נְאִיוָה / מֶלֶךְ שְׁכִינָתוֹ אִיוָה / בְּנַחֲלַת אֶהְבָּה
 ככת>תוב> כתו>רתך> תביאמו ותטעימו >בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יי מקדש יי
 כוננו ידיך> יי ימלוך לעולם ועד
 וְעַד רִינוּן / בְּפִנֵּי גְדוֹל וְנוֹרָא / מֶלֶךְ רַם וְנִישָׂא / בְּשָׁמַי שְׁמֵי קָדָם
 קָדָם וְעַקֵּב אִתָּה / רִאשִׁית נְאֻחֲרִית / מֶלֶךְ קָיִים בְּשִׁחַק / וְלֶךְ הִיא הָאֶרֶץ
 ככת>תוב> בדב>רי> קדש>ך> כי יי עליון נורא >מלך גדול על כל הארץ>
 הָאֶרֶץ צֶהַל תִּשְׁמִיעַ / בְּגַעְרֶךָ מִנָּה ד[...]. / מֶלֶךְ צָרַח וְהִירִיעַ / נְאֻכִּיךָ פָּנָה 5

ככתוב וכו': תה' מח, ג. / 29 יום מנוחה: השבת. עד עקב המלוכה: עד אחרית המלוכה, לעולם. / 30 ככתוב
 וכו': זכ' יד, ט. / 31 עופרי מלוכה: אולי כינוי למשה ואהרן, על-פי שה"ש ד, ה: 'שני שדיך כשני עופרים',
 ומדרשו בשה"ש ר': 'אלו משה ואהרן'. שכינת ומלך: הלשון קשה, אך אם הכוונה אכן למשה ואהרן, אפשר
 אולי לפרש תיבות אלו על אהרן שכינה במשכן (שכינת) ועל משה שהיה מלך. בקרב וכו': בקרב ישראל.
 והטור כולו בא, כנראה, לומר שבשעה שמשה ואהרן היו שרניים בקרב ישראל לא נראה בתוכם און (כנאמר
 בטור הבא). / 32 עם לא ראה: יש להשלים, כנראה: 'עמל ואוון', או כיו"ב, על-פי הפסוק הסמוך. ככתוב וכו':
 במ' כג, כא. ובשני הטורים האחרונים לא ברורים הרמזים לשבת. / 33–34 הטורים לקויים וכתב-היד נקטע,
 אבל ברור מתוכם שהם מכוונים לפסוקי תה' כד, ז–י ('שאו שערים ראשיכם' וכו'), כמקובל בתקיעות
 למלכיות.

ב. 1 מלך תאו בארץ: אולי יש לנקד: תָּאוּ, כלומר: חפץ, וכמו בטור הבא: שבת כנתיאווה. / 2 פעל ואיווה:
 אפשר שהפייטן משתמש כאן ב'איווה' כמלה נרדפת ל'פעל', אולי על-פי הבנה בלתי שגרתית של הפסוק:
 'ונפשו אותה ריעש' (איוב כג, יג). שכינתו איווה בנחלת אהבה: רצה להשרות שכינתו בירושלים, והלשון על-
 פי תה' קלב, יג–יד. ככתוב וכו': שמ' טו, יז–יח. / 3 ועד: כמו: לעולם ועד. ואולי הוא לשון ציווי מזורש
 'ועד', והפייטן מייצג לשומעו לוועד ולהסדיר את רינונו לפני הקב"ה. בשמי שמי קדם: על-פי תה' סח, לד. / 4
 קדם ועקב: ראשית ואחרית. ככתוב וכו': תה' מז, ג. / 5 בגערך מנה ר[...].: אולי יש להשלים: 'רָשָׁע', ועל-פי

פֶּזֶר עוֹבְדֵי אֱלִילִים / וּמֵאוֹרוֹת תֹּאפִיל / מֶלֶךְ פִּעְנִיחַ בְּצִיּוֹן / מְלוּכָה לְנִגְדֵינוּ
כַּכְתוּב > עַל יַד נְבִיא > יך > וַחֲפֵרָה הִלְבְּנָה > וְכוּשָׁה הַחֲמָה כִּי מֶלֶךְ יִי צַבָּאוֹת בְּהַר צִיּוֹן
וּבִירוּשָׁלַיִם וּנְגִד זָקְנֵינוּ כְּבוֹד >

כְּבוֹד עֲטָרֵינוּ / לְעִין כָּל רוֹאֵינוּ / מֶלֶךְ עֲבוֹר לְפָנֵינוּ / וַיַּחֲפְרוּ שׁוֹנְאֵינוּ
שׁוֹנְאֵינוּ תְּכַלֶּה / עוֹד לְחוּם בָּנוּ / מֶלֶךְ סֵלָה עָמְנוּ / תְּהִי לְהַשְׁבִּית אֲנוֹן
כַּכְתוּב > בְּתוֹרָתְךָ > לֹא הֵבִיט אוֹן בִּיעֶקֶב > וְלֹא רָאָה עֵמֶל בִּישְׂרָאֵל יִי אֱלֹהֵינוּ עִמּוֹ וְתִרְוַעַת
מֶלֶךְ בּוֹ >

בּוֹ נֶצַח חֲשִׁקָתָהּ / וַתְּהִילוּתֵינוּ יִשְׁכַּת / מֶלֶךְ נִכְסֶפְתָּהּ / תַּת בּוֹ מְקֹדְשֵׁיךָ
10 מְקֹדְשֵׁיךָ תִּכְנֶנָּה / טְבוּעֶיךָ תְּדַלֶּה / מֶלֶךְ מְבֹא פִתְחֵינוּ / שׁוֹכְבֵינוּ וִירוֹמָמוֹ
כַּכְתוּב > כַּד > בְּרִי > קִדְשְׁךָ > שָׂאוּ שְׁעָרִים רִאשִׁיכֶם > וַהֲנִשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וַיְבֹא מֶלֶךְ
הַכְּבוֹד. מִי זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד יִי עֲזוֹז וּגְבוּר יִי גְבוּר מִלְחָמָה. שָׂאוּ שְׁעָרִים רִאשִׁיכֶם וַשָּׂאוּ
פִתְחֵי עוֹלָם וַיְבֹא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד. מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד יִי צַבָּאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד סֵלָה >
סֵלָה לֹא יוֹפֵר / דְּבַר אֲמוֹנִיתֶיךָ / מֶלֶךְ לְעִירְךָ הָעֵל / מוֹשִׁיעִים כְּשִׁחַתָּהּ
כְּשִׁחַתָּהּ שׁוֹפֵט צִיִּיד / הַפֶּשֶׁט מִנּוּ אֲדָרְתָּ / מֶלֶךְ כָּלָה מֵאֲדוּם / וְלֶךְ הִיא הַמְּלוּכָה
כַּכְתוּב > עַל יַד נְבִיא > יך > וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים > בְּהַר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת הָרָע עֲשׂוֹ וְהִיתָה לִּי
הַמְּלוּכָה >

הַמְּלוּכָה יִרְשֶׁנוּ / וְכַעֲטָנוּ וְנַעֲחֶקָהּ / מֶלֶךְ יַחֲיד כְּעֻזְבִּנּוֹךְ / נִמְכָּרְנוּ לְמַלְכֵי טוֹרַח
טוֹרַח מִמְּלָכוֹת רָשָׁע / הָסֵר מִלְשׁוֹר / מֶלֶךְ טַע בִּישׁוּרוֹן / בַּעַת אֶסּוֹף רִאשִׁים
כַּכְתוּב > בְּתוֹרָתְךָ > וַיְהִי בִישׁוּרוֹן מֶלֶךְ > כְּהַתְּאֶסֶף רִאשֵׁי עַם יַחֲדָה שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל >
15 יִשְׂרָאֵל חִיכּוֹ / וְנִכְסֶפָה נִפְשָׁם / מֶלֶךְ חֲזוֹתְךָ / בְּיוֹפִי מְזֻבְלוֹךְ
זְבוּלְךָ שִׁית / מְשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ / מֶלֶךְ זָרַח בְּכְבוֹדְךָ / עַל קִרְיָתְךָ

תה' ט. ו. צרח והיריע: מן הכתיב מתבקש הניקוד: 'צָרַח וְהִירִיעַ', אך ההקשר הוא של לשון בקשה. והלשון מושפעת מיש' מב, יג. / 6 ומאורות תאפיל: כמובטח ביום הגאולה, על-פי הפסוק שבסמוך. פעניח: גלה. ככתוב וכו': יש' כד, כג. / 7 מֶלֶךְ עֲבוֹר לְפָנֵינוּ: על-פי מיכה ב, יג. ויחפרו: ויבושו. / 8 עוֹד לְחוּם בָּנוּ: כדי שלא יוכלו עוד ללחום בנו. סלה: באמת, לעד. ככתוב וכו': במ' כג, כא. / 9 בּוֹ: בישראל. ותהילותיו ישבת: על-פי תה' כב, ד. / 10 טְבוּעֶיךָ: את ישראל שהם כטבועים בבור הגלות. מבוא פתחיו שובבינו: השיבינו אל פתחי המקדש. ו'מבוא פתחיו' סמיכות הנדרפים. ואפשר שיש לנקד 'שׁוֹכְבֵינוּ', כלומר: שׁוֹכְבֵינוּ והקם מחדש את מבוא הפתחים. וירוממו: ואז יתרומו ויינשאו הפתחים, כנאמר בפסוק הסמוך. ככתוב וכו': תה' כד, ז. / 11 סלה: לעד. לעירך העל מושיעים: על-פי הפסוק הסמוך. כשחתה: כשם שאמרת והבטחת. / 12 שׁוֹפֵט צִיִּיד: הקב"ה השופט את עשיו ש'צייד בפיו' (בר' כה, כח). הפשט מנו אדרת: הסר ממנו את לבוש המלוכה, כלומר: הורידו מלמלוך. והשווה אצל יוסי בן יוסי בטור המפייט את פסוקנו: 'שָׂאוּ אֶדָר מֵאֲדוּם'. ככתוב וכו': עובדיה כא. / 13 הַמְּלוּכָה יִרְשֶׁנוּ וכו': דברי כנסת ישראל. ובעטנו ונעתקה: ומשום שחטאנו סרה מאתנו. כעזבנוך: כאשר עזבנוך. מלכי טורח: מלכי אומות העולם המטריחים עלינו. / 14 מֶלֶךְ טַע בִּישׁוּרוֹן: על-פי הפסוק הסמוך, מדב' לג, ה. / 15 מְשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ: מבית מקדשך (על-פי מל"א ח, יג). / 16 שִׁית: שים. מְשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ: על-

ככ>תוב< בדב>רי< קדש>ך< יפה נוף משוש כל >הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך
רב<

רב וְחָקֶם אֶתָּה / וְאִין חֶקֶר לְגִדְלָךְ / מֶלֶךְ וְנוֹרָא / לְמַלְכֵי הָאָרֶץ
הָאָרֶץ וּמְרוֹם / עוֹלָם וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ / מֶלֶךְ הֵלֵא יִירָאוּךְ / כִּי אִין קְמוּךְ
ככ>תוב< על יד נביא>יך< מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל
מלכותם מאין כמוך

קְמוּךְ דְּגוּל / מִי בְּאַלְהִים / מֶלֶךְ דּוּכַר שְׁלוֹטוֹן / וְנוּחַל בְּכָל הַגּוֹיִם
20 גוֹיִם שִׁית פְּאִין / כִּי הָיָה הָכָל / מֶלֶךְ גּוֹי אֶחָד בְּחֶרְתָּהּ / כְּמוֹ יִיחָדוּךְ בְּחִירֶיךָ
ככ>תוב< בתו>רתך< שמע ישראל יי >אלהינו יי אחד<
אֶחָד בְּהַל / כָּל מַלְכֵי חוּנְף / מֶלֶךְ כָּל יִגְבֵּר / לְגִנְדָּךְ אֱלֹהֵינוּ
אֱלֹהֵינוּ לְכַדָּךְ / עֲרוּץ בְּמַמְשָׁלָה / מֶלֶךְ אֶחָד מְלוּכָה / וְתַכּוֹן תְּכַל
ככ>תוב< בד>ברי< קדש>ך< יי מלך גיאות >לבש לבש יי עז התאזר אף תכון תכל כל
תמוט<

תְּמוּט אוֹמֶרֶת / יֵשׁ שְׁנֵי לֵאל / — — — — —

[ג] מתוך תקיעתא לזכרונות

[..... / ..... / .....] זְכֵרוֹן אוֹת גּוֹחֵינוּ / תִּירָא וְתִנָּחַם

ככ>תוב< בד>ברי< קדש>ך< ויזכור להם בריתו >וינחם כרוב חסדיו<
חֲסִדְיוֹ אֵל יִבְקֵר / לְחִסְדָּם כַּעֲנֵן בִּקְרֵי / זְכֵרוֹן אֶהְבֶּתָם / תִּכְסֶּה עַל אֲשַׁמָּתָם
אֲשַׁמָּתָם לֹא יִחְשׁוּב / כָּאֵב אֶת בֶּן יִרְצָה / זְכֵרוֹן תִּפְקֶדָם / כִּלְדָּ שַׁעֲשׁוּעִים
ככ>תוב< על יד נביא>יך< הבן יקיר לי אפרים >אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכור
אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם יי<

פי הפסוק הסמוך, מתה' מח, ג. / 17 רב: גדול. ואין חקר לגדלך: על-פי תה' קמה, ג. ונורא למלכי הארץ: על-
פי תה' עו, יג. / 18 ככתוב וכו': יר' ז. / 19 דגול: כינוי פנייה לקב"ה, על-פי שה"ש ה, י. דובר שלטון: מנהיג
ושולט (מלשון דבר, מנהיג). ונוחל בכל הגוים: על-פי תה' פכ, ח. / 20 מלך גוי אחד בחרתה: על-פי שמ"ב ז,
כג. וההמשך על-פי דבר' יד, ד: 'אמר להם הקב"ה לישראל, אתם עשיתוני חטיבה בעולם, דכתיב שמע ישראל
ה' אלהינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה בעולם, מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'. ככתוב וכו': דב' ו, ד. /
21 אחד: כינוי פנייה לקב"ה. מלכי חונף: מלכי הגוים. / 22 ערץ: התחזק. ככתוב וכו': תה' צג, א. / 23
אומרת יש שני לאל: ייתכן שהוא כינוי לנוצרים בתקופה שאמונת השילוש שלהם עדיין לא נתבססה. והשווה
לכינוי 'שונים' אצל ינאי (מהד' זולאי, עמ' רלט, וראה גם הדגשתו שם בעמ' רמא: 'אין שיני יש אחד').
ג. 1 זכרון אות: האות והברית ששמת לזכרון. גוחינו: פניה בכינוי לקב"ה, על פי תה' כב, י. ככתוב וכו': תה'
קו, מה. / 2 חסדיו: כמו: בחסדיו. אל יבקר: אל ידקדק בדן. לחסדם כענן בוקר: לישראל שחטאו ונאמר
עליהם: 'וחסדם כענן בוקר' (הושע ו, ד). תכסה: חוזר אל אהבתם. / 3 לא יחשוב: לא יזכרנה ולא יתחשב בה,
ובדומה לתה' לב, ב. כאב את בן ירצה: מש' ג, יב. ככתוב וכו': יר' לא, יט.

שרידים נוספים של תקיעות בנוסח יוסי בן יוסי

מאת

שולמית אליצור

לפני שנים אחדות פרסמתי קטעים קדומים של פיוטי תקיעות בלתי מחוזרים, הכתובים במתכונת של פיוטי יוסי בן יוסי ובני דורו.¹ אחד הקטעים (פיוט ב, עמ' 556) היה חלק מקיף מפיוט למלכיות, המצטיין בכמה סימני תבנית מובהקים, והבולטים שבהם – מלת הקבע 'מלך', הבאה בראש כל צלעית שלישית בטוריו המרובעים, והשרשור הקישוטי, הקושר את כל טוריו זה לזה.

הקטע שפורסם הכיל את החלק השני של הפיוט, הוא החלק המעביר לפסוקי המלכיות, והוא נכתב בתשר"ק כפול. תוך תיאור הפיוט שיערתי, שבמקור הוקדמו לו קטעי פתיחה בעלי מבנה דומה, שהיו מסודרים בא"ב כפול, אם כי לא נמצאה באותה שעה עדות לקיומם. פתיחתו החסרה של פיוט המלכיות אכן נתגלתה עתה, כאשר מר ב' לפלר, מעובדי האקדמיה ללשון העברית, זיהה קטע נוסף מאותו כתב־יד אשר עלי־פיו נתפרסם הפיוט הנרדן, ובטובו הביא את הדבר לידיעתו. הקטע הוא כ"י קמברידג' TS H 8.50, והוא מחזיק שני רפים בלתי רצופים מן הקומפוזיציה שהתקיעות שלנו שולבו בה. ברף הראשון באים פיוטי קדושה (ט' ו־ט'),² ובדף השני – תחילתה של התקיעתא למלכיות, כשבראשה הכותרת 'סדר';³ ולפניה סיומה של הרשות לתקיעות 'אפתח פי ברנן', המיוחסת ליוסי בן יוסי,⁴ והרשות

- 1 שולמית אליצור, 'קטעי תקיעות בנוסח יוסי בן יוסי', תרביץ, נג (תשמ"ד), עמ' 547 ואילך.
- 2 על סוג פיוטי זה – ראה: ע' פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים תשל"ה, עמ' 150. הקטעים שבכתב־היד שלפנינו אינם ידועים ממקום אחר. פיוט ט' חורז כולו בתיבת 'דיו', ולאחר סיומו באה מחרוזת מעבר משורשרת, הקושרת אותו אל הפסוק 'שמע ישראל'. פיוט ט' פותח 'ואתה און קול בעלי צדקה', וחורזו כולו בתיבת 'צדקה'; גם בסופו מחרוזת מעבר משורשרת (כנראה מרובעת). לעניין פתיחתו של פיוט זה בתיבת 'ואתה' – עיין בהרחבה אצל: ע' פליישר, 'לנוסחה הקדום של ברכת העמידה', סיני, סג (תשכ"ח), עמ' רכט ואילך.
- 3 מונח זה מקובל בכתב־יד קדומים ככינוי למערכת פיוטים, או פיוט אחד מקיף ביותר, המשולבים בתוך קרובה. כאן הוא קיצור של 'סדר תקיעות', אך בדומה לו ישנם 'סדר עבודה', 'סדר עולם' ואחרים. ראה למשל: ע' פליישר, שירת הקודש (לעיל, הערה 2), עמ' 173, 180, 197 ועוד.
- 4 הפיוט נדפס לראשונה בידי מ' זולאי (במאמרו 'כיצד חוקרים בפיוטי הגניזה', מולד, חוברת 41–42 [תשי"א], עמ' 180), כדוגמה לפיוט מתקופתו של יוסי בן יוסי, הכתוב בסגנונו, אך אין כל מסורת בעניין בעליו. כתב־היד המתואר כאן נזכר אצל זולאי כאחד ממקורותיו של הפיוט. א' מירסקי כלל פיוט זה במהדורתו לפיוטי יוסי בן יוסי (ירושלים תשל"ז, עמ' 242–244), בין הפיוטים המיוחסים לו מספק.

המפורסמת 'אוחילה לאל'.⁵ הקטע שלפנינו מחזיק רק את שבעת הטורים הראשונים של התקיעתא (ובהם האקרוסטיכון האלפביתי הכפול א"ז), ובינו לבין הקטע הנדפס חסר עדיין דף אחד מן הפיוט, ובו תשלומו של האלפבית.⁶

מבנה הפתיחה דומה ביותר למבנה הקטע הנדפס: הטורים כולם קשורים זה לזה בשרשור, ולשם כך מסיים הפייטן כל טור במלה המתאימה לאקרוסטיכון הדרוש בראש הטור שאחריו. מלת הקבע 'מלך' באה בראש כל צלעית שלישית. האקרוסטיכון מופיע בראשי הטורים, וכן באמצעם, לאחר מלת הקבע. כזכור, כל האמצעים הללו שימשו בדיוק בדרך זו גם בהמשך הפיוט, אולם שם – מכיוון שעמדו לפנינו הקטעים המעבירים לפסוקים – קישר השרשור לא רק בין טורי הפיוט, אלא גם בינם לבין הפסוקים המשולבים ביניהם. מכל מקום, אין כל ספק בכך שהקטע שלפנינו הוא אכן פתיחתו של פיוט המלכיות הנדפס שם, גם משום סימני התבנית המובהקים, וגם משום שמדובר בחלק מאותו כתב־יד עצמו.

מבחינת תוכנו, הקטע החדש כולו עוסק בשבח האל ובמלכותו; בני האדם – גם 'בוטחיו' של האל וגם 'צרייו' – אינם נזכרים אלא כחלק מן ההמנון הנשגב, במסגרת כינויים או תיאורים של גבורות האל וצדקתו. מתוך כך אין העניין הלאומי מופיע בפיוט אלא ברמז דק, אם כי אי אפשר לדעת אם לא היתה התייחסות לאומית כלשהי בהמשכו שאינו לפנינו. אין יזכר, בחלק זה של הפיוט, גם למבנה המאורגן של התקיעות של יוסי בן יוסי, המונות אירועים היסטוריים בסדר כרונולוגי,⁷ אך תופעה זו אינה צריכה להתמיה, שכן דווקא ארגונו המשוכלל של יוסי בן יוסי הוא החרג במסגרת ההמנונית של הסוג.

בקטעי התקיעות שנדפסו ראינו דוגמאות מעניינות לשימושם של הפייטנים הקדומים במקראות, תוך שינוי סדר המלים ואריגתם מחדש במסכת הפיוטית. גם בקטע שלפנינו ישנן דוגמאות מעניינות לשיטה זו, כשימושו של הפייטן בתה' צג, א, בטור השלישי, או ביש' נט, יזית, בטורים 4–6 (ראה בביאור לטורים אלו). והרי לשון הפיוט:

סדר

* אחסינה מלכות / ארון כל מעשים / מלך גדול ונורא / נאזר בגבורה
בגבורה מושל / בכל מפעליו / מלך בלתו אין / בממשלתו גיאה

* ביאור הפיוט 1 אחסינה: אחזק ואברר. / ארון כל מעשים: השווה ללשון הרשה בחגיגה ג

5 ראה: דוידסון א 1701; ד' גולדשמידט, מחזור לימים הנוראים, כרך א, ירושלים תש"ל, עמ' 232.

6 ככל אחד מן העמודים בכתב־היד הועתקו כשבעה וחצי טורים; מכיוון שחסרים כחמשה־עשר טורים (אותיות חית, ומחציתו הראשונה של הטור הראשון שבחלק השני), אין ספק בכך שהם הועתקו בשני עמודים, כלומר בדף אחד.

7 ראה: מירסקי (לעיל הערה 4), עמ' 20–21.

גִּיּאָה וְהָדָר / בְּלָבוּשׁ הוֹד וְהָדָר / מֶלֶךְ גִּיּאָה וְעוֹז / אִיזוֹר לוֹ דִּיבֶק
 דִּיבֶק בְּשָׂרִיין / צָרָקָה לְמָדוּ / מֶלֶךְ דָּגוּל וְנוֹאִי / וְכוּבֶע הַיְשׁוּעָה
 5 הַיְשׁוּעָה לוֹ / לְהוֹשִׁיעַ בּוֹטְחֵיו / מֶלֶךְ הַמְשִׁיב לְצָרֵיו / חֲמָה וְנָקָם
 וְנָקָם בְּגָדוּ / קִנְאָה מַעֲלִיו / מֶלֶךְ וְכִשְׁלָג אֶפְסוּדָתוֹ / [...]תוֹ זוּהָר
 זוּהָר זִיו קִשְׁתוֹ / בְּחִיּוֹת יְקָרוֹת / מֶלֶךְ זִיקִים חִיצִיו / וּבְרָק תְּרַבּוּ

מאז פרסומם של הקטעים הקודמים, וזיהה פרופ' ע' פליישר, ב'מפעל לחקר פיוטי הגניזה', קטע חדש, המביא שרידים מסדרה נוספת של תקיעות בלתי מחורזות: בכ"י קמברידג' TS NS 239.80 באים שני דפים בלתי רצופים מתוך כתב־יד מפואר, ובו פיוטי תקיעות המופיעים בהעתקה מהודרת, תוך הכלטה מדוקדקת של תבניות הפיוטים על מלות הקבע הבאות בהם. לרוע המזל נותרו הדפים במצב לקוי ביותר, ולא ניתן להציל מהם את הנוסח בשלמותו. אבל גם המעט שנותר יש בו כדי ללמד דברים מעניינים על תבניתן המיוחדת של תקיעות בלתי נודעות אלו.

חלקי התקיעות שנותרו בכתב־היד הם סופה של הפתיחה שלמלכיות, חלק ניכר מן הקטע המפייט את פסוקי המלכיות (אותיות א"ע מתוך אלפבית שלם), ומחציתו האחרונה של הקטע המפייט את פסוקי הזכרונות (אותיות כ"ת).

מבחינת תבניתן, תקיעות אלו מאחדות את כל קישוטי הצורה הידועים לנו ממחזורי התקיעות השונים: מצד אחד, כל טוריהן המרובעים מסתיימים במלות קבע ('מלו(כה)') במלכיות ו'לזכ(רון)' בזכרונות), בדיוק כטורי התקיעות של הקלירי ויוסי בן יוסי, וכן שרידי התקיעתא לשבת שפרסמתי במאמרי הנזכר. מצד שני, מדרק הפייטן גם בחומרות הצורה שבתקיעות שראשן הובא למעלה: מלת קבע נוספת ('מ(לך)') במלכיות, וכנראה ('זכר'), אך אולי ('זכרון'), בזכרונות מופיעה באמצע הטורים, בראש כל צלעית שלישית. כמו כן קשורים טורי הפיוט בשרשור אל הטור או הפסוק הקודם להם. מכיוון שהטורים מסתיימים כאמור במלת הקבע, השרשור 'עוקף' מלה זו, ונראה שכל טור נפתח בתיבה שהופיעה בטור שלפניו,

ע"ב. / נאזר בגבורה: תה' סה, ז. 3 גיאה: גאוה, גאון (ראה מש' ח, יג; הערת פרופ' י' יהלום. תודתי נתונה לו על שעבר על הדברים והאיר את עיני בכמה פרטים). / בלבוש הוד והדר: על־פי תה' קר, א. / מלך גיאות ועוז איזור וכו': צירוף המלים בהשפעת תה' צג, א: א' מלך גיאות לבש... עוז התאזר. ומשמע הדברים: את הגאות והעוז הרביק הקב"ה אליו כאזור החגור ורבוך למתני האדם. / איזור לו דיבק: השווה יר' יג, יא. 4 דיבק בשריין צדקה... וכובע הישועה: על־פי יש' נט, יז: 'וילבש צדקה כשריין וכובע ישועה בראשו'. וללשון 'דבק' בצירוף ל'שריין' – השווה: מל"א כב, לר. / למדו: ללבוש. / דגול ונואי: צירוף קשה, שכן 'ונואי' הוא שם מופשט ולא תואר; ואולי צ"ל כאן: בנואי, וכך יתבאר גם קישורה של הצלעית הבאה. 5 המשיב לצריי חמה: השווה בפסוק הסמוך ביש': 'ישלם חמה לצריי'. ולשון 'משיב חמה' בא כאן שלא כהוראתו הרגילה, לשון שיכוך הכעס, אלא בהוראת תשלום גמול. 6 ונקם בגדו קנאה מעילו: שוב על־פי יש' שם, פס' יז: 'וילבש בגדי נקם תלבשת ויעט כמעיל קנאה'. / וכשלג אפורתו: מראהו כמכוסה בלובן זוהר; והפייטן עובר כאן לתיאור זיוו וזהרו של הקב"ה. 7 זוהר וכו': משמע הטור: כלי מלחמתו של הקב"ה הם חיות הקודש הדומות לאש (יח' א, יג), הזיקים והברקים (השווה זכ' ט, יד ועוד).

לפני מלת הקבע; הפייטן מכון שְמֵלָה זו אכן תתחיל באות המתאימה מן האלפבית, על מנת שתוכל להופיע בראש הטור הבא – בלא שייפגם הסדר האקרוסטיכוני.

מלבד חומרות צורה אלו, מפתיע מחזור התקיעות הנדון כאן גם בהיקפו הגדול, היקף שלא מצאנו לו אח בין פיוטי התקיעות לדורותיהם: הקרמטה של כל אחת מן התקיעות במחזור זה עמדה, ככל הנראה, על שמונים ושמונה טורים, המאורגנים באקרוסטיכון אלפביתי, החוזר על כל אות שמונה פעמים: פעם אחת בראש כל טור ופעם נוספת באמצעו, אחרי מלת הקבע הראשונה, לאורך ארבעה טורים. בידינו אין מן הקטעים הארוכים הללו אלא שמונת הטורים האחרונים של פיוט המלכיות, וגם הם במצב לקוי ביותר.

הקטעים המפייטים את הפסוקים החזיקו, כל אחד, עשרים ושניים טורים, המסודרים באקרוסטיכון אלפביתי ישר. בשל טעם כלשהו, בחר הפייטן שלא לחזור באמצע כל טור (אחרי מלת הקבע שבראש הצלעית השלישית) על אות האקרוסטיכון שבראשו, אלא להביא במקום זה את אות הבאה אחריה ברצף האלפבית, האות שתעמוד בראש הטור הבא. גם בטורים אלו הקפיד הפייטן ביותר להעמיד אות זו של האקרוסטיכון בראש התיבה שלפני מלת הקבע החותמת את הטור, אף-על-פי שאין בכך עוד צורך, לפי שהשרשור אינו קושר את הטורים הללו לטורים שאחריהם, שכן אלו קשורים בשרשור אל הפסוקים.

הפסוקים עצמם באים אחרי כל טור וטור; הפסוק הראשון בא כבר אחרי הטור האחרון של חלק ההקדמה. מספר פסוקי המלכיות היה אפוא עשרים ושלושה, וכמוהו, כמובן, מספר פסוקי הזכרונות והשופרות. מספר גדול כל כך של פסוקים איננו מקובל כלל בפיוטי תקיעות, ובדרך כלל הם מיוסדים על תשעה או עשרה פסוקים בלבד, כדון.⁸ עם זאת יש להדגיש, שאין מחבר התקיעות הללו עובר אלא על המנהג השגור, אך לא על ההלכה המפורשת, הקובעת ש'אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות' (ר"ה ד, ו): אין פוחתין – אך מותר להוסיף עליהם, אף-על-פי שלא נהגו כך.

אולם ההפתעה הגדולה ביותר במחזור זה היא במבחר הפסוקים ובדרך ארגונם: כאן אין הפייטן מתחשב כלל בסדר שנקבע במשנה שם ('מתחיל בתורה ומשלים בנביא'), או במנהגים השונים של מסדרי התפילות והפייטנים (להביא פסוק מן התורה, מן הכתובים ומן הנביאים, וחוזר חלילה; או את כל פסוקי התורה, הכתובים והנביאים, יחדיו – ובסדר זה דווקא, וכדומה), והוא מביא את הפסוקים בלא להתחשב כלל במקום הופעתם בתנ"ך. הסדר שעל-פיו נבחרים כאן הפסוקים הוא טכני, וקשור בתבנית הפיוט: כל הפייטנים האחרים אשר בנו את פיוטי התקיעות שלהם בשרשור, הוציאו מכלל הסדר האקרוסטיכוני את מלות השרשור הקושרות את טורי השיר לפסוקים שלפניהם.⁹ בניגוד לדרך זו, החליט פייטננו לכלול גם את מלות

8 ראה סקירה מדויקת של מספר הפסוקים וסדרם בפיוטי התקיעות השונים במאמרי הנזכר (לעיל, הערה 1), עמ' 549–551, ובספרות הנזכרת בהערות שם; ועיין גם י' היינמן, 'מלכיות זכרונות ושופרות', בספרו: עיוני תפילה, ירושלים תשמ"א, עמ' 65–68.

9 כך הפייטן הקדום שאת פתיחת פיוטו הבאנו למעלה, וכמוהו ר' פינחס הכהן ור' מישאל בר אלסטל; ראה במאמרי, שם.

השרשור הללו בסדר האקרוסטיכוני. הפסוקים נבחרים אפוא באופן שיתאימו לתבנית, על-פי אות הפתיחה של תיבתם האחרונה, והם מסודרים על-פי סדר אלפביתי של תיבות אחרונות אלו. מגבלה תבניתית זו היא שגורמת לסטות מן הסדר המקובל של הפסוקים, אך לא די בכך: היא גורמת גם לבחירת פסוקים בלתי שגריים¹⁰ ואף צורמים בהקשר, ובלבד שלשון מלוכה או זכרון יופיע בהם ותיבתם האחרונה תתאים לסדר האלפביתי.¹¹ כך מביא הפייטן פסוקים שלשון מלוכה אינו מוסב בהם כלל על מלוכה ה', כגון 'והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך' (יש' ס, ג) או 'ופתחו שעריך'... להביא אליך חיל גוים ומלכיהם נהוגים' (שם יא), ואפילו פסוק שעניין פורענות משתמע ממנו: 'נעלה ביהודה ונקיצנה ונקיצנה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל' (שם ז, ו). בפסוקי הזכרונות בולטים שוב הפסוקים שבהם אין מדובר על הקב"ה הזוכר אלא על אדם, ופסוקים של פורענות מופיעים גם הם שוב ושוב, כגון 'זכור תזכור ותשוח עלי נפשי' (איכה ג, כ) ועוד. הבאת פסוקים של פורענות סותרת במפורש את ההלכה שמקורה שוב במשנת ר"ה ד, ו: 'אין מזכירין זכרון, מלכות ושופר של פורענות'.¹² דומה שלא נרשמה עד עתה בתולדות תפילותינו סטייה מעין זו מן ההלכה, וכמובן אין להתפלל על כך. הניסיון של פייטננו להפגין וירטואוזיות צורנית מחמירה גרם לכך, שלא יכול לעמוד עוד בדרישות ההלכה.

אם נסכם אפוא את העולה מן הדברים, ניתן לומר שלפנינו מחזור תקיעות, הבא להפגין שימוש מבריק ומדוקדק בכל אמצעי התבנית הידועים בתקיעות בכלל: שרשור בין הטורים או בין הפסוקים לטורי השיר, סדר אקרוסטיכוני משוכלל בראשי הטורים, באמצעם, ומשום השרשור – גם לקראת סופם, וכן מלת קבע אחת באמצע כל טור, ושנייה – בסופו. סדר הפסוקים – המרובים במספרם – נקבע גם הוא כך שיתאים לשילובם באקרוסטיכון על-ידי שרשור. כשנוסיף לכל אלו את היקפם הגדול, החריג, של הפיוטים, נראה שהפייטן השקיע מאמץ מיוחד בבניית פיוטים מרשימים ביותר בחיצוניותם, גם אם לעתים היה הדבר על חשבון הדרישות ההלכתיות וההגיגיות של הז'אנר.

על תוכנם של פיוטים אלה לא ניתן לומר הרבה, משום ליקוי של כתב-היד; הטורים השלמים שנותרו מדברים בשם הסגנון המפואר של התקופה הקדם-קלאסית, ודומה שלמרות כל המניירות הצורני, עומדת לפנינו יצירה של משורר מיומן ובעל תנופה. סביר ביותר שהתקיעות הללו אכן נכתבו בתקופה הקדם-קלאסית: הדבר מסתבר מהעדר החרוז, מסגנון הפיוטים וכן מדרך ההעתקה המפוארת, המותירה רושם של קדמות ודקדוק. צריך אפוא לומר,

10 ככל פיוטי התקיעות השונים שבידינו טובב למעשה סך מסוים של פסוקים קבועים, הבאים גם בנוסח הקבע. וראה עוד שם.

11 במקרה אחד אין לשון מלוכה כלל בפסוק שבפיוט המלכיות: הפסוק 'מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד' (יר' לא, ב) מופיע בין פסוקי המלכיות, ללא סיבה נראית לעין. למותר לציין, שפסוק זה מופיע בתחילתה של הפטרת ראש השנה ברוב המנהגים, אך כמובן אין די בכך כדי לשלבו בתקיעתא למלכיות.

12 וראה פירוט ההסתייגויות ההלכתיות בעניין זה אצל היינמן (לעיל, הערה 8), עמ' 66.

גוים תִּסַּח / וגבוהם יִשַּׁח / מְלָךְ דָּרָךְ סָלֵל / [...] דור דור
 ככ(תוב) בר(ברי) קד(שך) מלכותך מלכות (כל עלמים
 וממשלתך בכל דור ודר)

דור וְדור יִגִּירו / נְפִלְאוֹת צוֹנָךְ / מְלָךְ] ה[..... מְלוֹכָה]
 ככ(תוב) ע(ל) י(ד) נ(ביאך) ו(עלון מושיעים) ב(הר
 ציון לשפט את הר עשו והיתה לה' המלוכה)

הַמְּלוֹכָה] ל[... כֹּסֶם] מְלוֹכָה / מְלָךְ] ו[..... מְלוֹכָה]
 ככ(תוב) בתור(תך) תביאמו ותטעמו ב(הר נחלתך מכון לשבתך
 פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך. ה' ימלך לעולם ועד)

וְעַד אוֹם / [...] בְּרַךְ בְּאֶמֶת / מְלָךְ] זִוְרָתָהּ זִוְרָה / מלכין ..... מְלוֹכָה]
 ככ(תוב) ע(ל) י(ד) נ(ביאך) והלכו גוים לאורך
 (ומלכים לנגה זרחך)

15 [וְרָחֵף] ..... אוֹת אֶרֶץ / מְלָךְ] חֲדָשׁ[..... מְלוֹכָה]
 ככ(תוב) ע(ל) י(ד) נ(ביאך) מרחוק יי נראה(ה) לי
 ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד

חֶסֶד תִּשַּׁע / לִיקְרַת חֶסֶד / מְלָךְ] ט[..... מְלוֹכָה]
 ככ(תוב) ע(ל) י(ד) נ(ביאך) נעלה ביהודה (ונקיענה
 ונבקיענה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל)

טְבָאֵל נִימָאס / נ[... מלור] [...] / מְלָךְ] יָפֶה [.. שוֹרֶוֹן / ל[... מְלוֹכָה]
 ככ(תוב) בתור(תך) ויהי בישורון מלך ב(התאסף ראשי
 עם יחד שבטי ישראל)

יִשְׂרָאֵל תִּכְבֵּס / לְצַבִּי אֲרָצוֹת / מְלָךְ] כ[... כְּלִיקָא] ..... מְלוֹכָה]
 ככ(תוב) ע(ל) י(ד) נ(ביאך) מי לא ייראך מלך הגוים
 כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמורך

12 ועלו וכו': עובדיה כא. 13 תביאמו וכו': שמ' טו,
 14 ועד: נראה שהוא כאן לשון בקשה: כנס את ישראל והשיבם לגרולתם. / והלכו וכו': יש' ט,
 ג. 15 מרחוק וכו': יר' לא, ב; ולהבאת פסוק זה כאן אף-על-פי שאין בו לשון מלכות, ראה לעיל,
 בהערה 11. 16 חסד תשע: כמו: בחסד תשעה, תפנה. / ליקרת חסד: כינוי לישראל או
 לירושלים. / נעלה וכו': יש' ז, ו. 17 ויהי בישורון וכו': דב' לג, ה. 18 לצבי ארצות:
 לארץ-ישראל, עליפי יח' כ, ו ועוד. / מי לא ייראך וכו': יר' י, ז.

כְּמוֹהָ מִי אֵל / כְּעֶמְקָהּ אֵין עוֹד / מְ(לֶה) לָהּ גְדֹלָתָהּ / לְמַעַנָּהּ מְלוֹ(כָה)

ככ(תוב) בד(ברי) ק(רשך) לך יי הגדולה (והגבורה והתפארת

והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש)

20 לְרֹאשׁ מַעְלָה נְעֻלָּה / וּמָטָה לֹא נִרְדָּ / מְ(לֶה) מְקִים / [מְשִׁכִּיל מְלוֹ(כָה)

ככ(תוב) בד(ברי) ק(רשך) כי מלך כל הארץ אלהים זמרו משכיל)

מְשִׁכִּיל וּמִבִּין / בְּעֵת רָעָה יְדוּם / מְ(לֶה) נִיצַח פָּתַח / שְׁעָרֵי נוֹת מְלוֹ(כָה)

ככ(תוב) ע(ל) י(ד) נ(ביאך) ופתחו שעריך (תמיד יומם ולילה

לא יסגרו להביא אליך חיל גוים ומלכיהם נהוגים)

נְהוּגִים..... / מְ(לֶה) סָף לָהּ / סָלָה מְלוֹ(כָה)

ככ(תוב) בד(ברי) ק(רשך) [ממלכות] הארץ שירו לאלהים זמרו ארני סלה)

סָלָה יִיגָלָה / [..אַדְוָה..] כֹּחַ מוֹשֵׁב צָדֵק / מְ(לֶה) עָטַר טוֹהַר / [ע...]. מְלוֹ(כָה)

ככ(תוב) ע(ל) י(ד) נ(ביאך) ואמר אוני לי כי (נרמיתי

כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי ישב

כי את המלך ה' צבאות ראו עיני)

עֹיִנִי תִמְדִּד / עַל צוּר יִשְׁעִי / מְ(לֶה) פָּלָא עָשָׂה / פְּקוּדֹת מְלוֹ(כָה)

[וזכרונות]

ככ(תוב) ע(ל) י(ד) נ(ביאך) [וזכרו ראשונות] מעולם (כי

אנכי אל ואין עוד אלהים ואפס כמוני)

כְּמֹאֲנִי.....] לֹא [.....] לִי / [וְ] (כְּ) לָהֶם נִשְׁבַּעְתָּהּ / [ל....]. לְ(פְרוֹז)

ככ(תוב) בתו(רתך) זכור לאברהם ליצחק (ולישאל עבדיך

אשר נשבעת להם כך ותדבר אליהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים

וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם)

19 לך יי הגדולה וכו': דה"א

כט, יא. 20 מקים משכיל מלוכה: הקב"ה המקים לנו את המלך המשכיל בכל דרכיו, הוא דוד (שמ"א

יח, יד) והמשיח. / כי מלך כל הארץ וכו': תה' מז, ח. 21 משכיל... בעת רעה ידום: עליפי עמוס

ה, יג. / נוות מלוכה: כינוי לירושלים. / ופתחו וכו': יש' ס, יא. 22 סך לך: סוכך והגן

עליך. / ממלכות וכו': תה' סח, יג. 23 אוי לי וכו': יש' ו, ה.

לְעוֹלָם [....] / [.....] / וְיִזְכֹּר (כְּר) מִהֵר מְצַעֵר / מו...ר (לְזִכְרוֹן)

ככ(תוב) בד(ברי) ק(רשך) אלהי ע[לוי נפשו] תשתחח (על כן

אזכרך מארץ ירדן וחרמונים מהר מצער)

מְצַעֵר בָּאוּ / וִירָשׁוּ הָרָקְשָׁה / וְיִזְכֹּר (כְּר) נִפְשֵׁי תְשׁוּחָה / נִמְתִּי (לְזִכְרוֹן)

ככ(תוב) בד(ברי) ק(רשך) זכור תזכור ותשוח עלי נפשי

נִפְשֵׁי תוֹלְ / בְּקוֹרֵי [.....] / וְיִזְכֹּר (כְּר) סִיכָל לֹא בְנֵה / מְרֹוּ עַל סוּף (לְזִכְרוֹן)

ככותוב בדברי קרשך אבותינו ב[מצרים לא הִשְׁכִּילוּ נפלאותיך

לא זכרו את רב חסדיך וימרו על ים כים סוף)

סוּף בְּהִמְרוֹתָם / [.....] / וְיִזְכֹּר (כְּר) עָרַב לָךְ / עָרְבוּ (לְזִכְרוֹן) 5

ככותוב בדברי קרשך כי זכר את דבר קדשו (את אברהם עבדו)

עֲבָדוּ זָכַר / [.....] / וְיִזְכֹּר (כְּר) פָּחַד / מִשְׁפָּטִי פִּיו (לְזִכְרוֹן)

ככ(תוב) בד(ברי) ק(רשך) זכרו נפלאותיו אשר עשה

מופתיו ומשפטי פיו)

פִּיו כָּל...לָךְ לֹא יִפְשֹׁל / וְיִזְכֹּר (כְּר) צוֹ לֹא יִמוּט / צָדִיק (לְזִכְרוֹן)

ככ(תוב) בד(ברי) ק(רשך) כי לעולם לא ימוט (לזכר

עולם יהיה צדיק)

צָדִיק יִזְהִיר / בְּכוֹכֵב הַנּוֹגֶה / וְיִזְכֹּר (כְּר) קָם מְעַלָּם [....] / קוֹדֶשׁ (לְזִכְרוֹן)

ככ(תוב) בד(ברי) ק(רשך) ויזכר ימי עולם (משה עמו איה

המעלם מים את רעה צאנו איה השם בקרבנו את רוח קדשו)

קוֹדֶשׁוֹ [.....] נִכְדָּן / יִכּוֹן עַל בְּנוֹ / וְיִזְכֹּר (כְּר) רַחֲמָה בְּרַחֵל / רַחֵם (לְזִכְרוֹן)

ככ(תוב) בתו(רתך) ויזכר אלהים את רחל (ויפתח את רחמה)

זכרונות

1 זכור ראשונות וכו': יש' מו, ט. 2 זכור וכו': שמ' לב, יג. 3 מהר מצער: על-פי הפסוק הסמוך. / אלהי וכו': תה' מב, ז. 4 מצער באו: ישראל שהגיעו לרשת את הארץ היו מועטים, ובכל זאת ניצחו וירשו הר קרשך. זכר נפשי תשוח נמתי: וכאשר אני זוכר זאת עתה, בעת הגלות, אני אומר, בדומה לדברי הפסוק הסמוך: 'נפשי תשוח'. / זכור תזכור וכו': איכה ג, כ. / סיכל: שכל, חכמה. / סיכל לא בנו: אבותינו שלא הבינו דברי חכמה, ועל-פי הפסוק הסמוך. / אבותינו וכו': תה' קו, ז. 5 זכר ערב לך וכו': כנראה הכוונה שכאשר חטאו אבותינו עמדה להם כעירבון זכותו של אברהם, שמעשיו ערבו והיו טובים לפני ה'. / כי זכר וכו': תה' קה, מב. 6 פחד משפטי פיו: מצוות ה' המטילות מוראו על האדם. / זכור נפלאותיו וכו': שם, ה. 7 פיו כל...: אולי צ"ל: פיו כלבבו. / צו: לשון הבטחה. / כי לעולם וכו': תה' קיב, ו. 8 צדיק... ככוכב הנוגה: על-פי מש' ד, יח; וללשון 'יזהיר ככוכב' כאן – השווה דנ' יב, ג. / קם מעלם: הכוונה כנראה למשה, על-פי הפסוק הסמוך. / ויזכר ימי עולם וכו': יש' סג, יא. 9 רחמה ברחל: כנראה כינוי לישראל המשולה בגלותה לעקרה (עיין: יש' נד, א) ברחל. / ויזכר וכו': בר' ל, כב.

10 רַחֲמָה פְּתַחְתָּהּ / לְשַׁלַּח יוֹנְקוֹת / זְ(כָר) רִיצוּי נִידְבְּרוּ / רוֹמֵם לְזְ(כָרוֹן)

[ככתוב על יד נביאך אז נדברו] יראי ה' איש אל רעהו

ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו

[שְׁמוֹ. ....] שְׁמוֹ / זְ(כָר) [ת. ....] זְ(כָרוֹן)

ככ(תוב) ע(ל) י(ד) נ(ביאך) זכר אֵלֶּה יעקב וישראל כי עבדי

אתה יצרתִיךְ עבד לי אתה ישראל לא תנשני

[תְּנַשְׁנִי...ל[...]] / [תט[...]] כספ / זְ(כָר) [. ....] זְ(כָרוֹן)

ככ(תוב) עליר נ(ביאך) [..]בך - - - - -

10 רחמה: של רחל. / לשלח יונקות: ללדת בנים ובני בנים, והלשון על־פי תה' פ, יב. / ריצוי נדברו: כינוי ליראי ה', על־פי הפסוק הסמוך: ואות ש' הצפויה אינה מופיעה כאן. / אז נדברו וכו': מלאכי ג, טז. 11 זכר אלה וכו': יש' מד, כא.